

Nr 37.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken; given Stockholms slott den 26 januari 1917.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken.

Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Berndt Hasselrot.

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 1 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken.

Härigenom förordnas, att 1 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken skola erhålla följande ändrade lydelse:

1 §.

Underrätt å landet är häradsrätt. Där dömer häradshövding med tolv män, som därtill valda äro. De tolv kallas häradsnämnd. Då ledigt rum i nämnden fyllas skall, varde val hållet i den valkrets, för vilken ledigheten inträffat. Val förrättas på landet å kommunalstämma; och äge, där flera socknar eller socknedelar till gemensam valkrets äro förenade, rätten bestämma, å vilken sockens kommunalstämma valet förrättas skall. I stad, som lyder under landsrätt, varde val förrättat av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, å allmän rådstuga. Vid nämndemansval, som hålles å kommunalstämma eller allmän rådstuga, äge en var, som i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad är, rösträtt inom den valkrets, han tillhör; och have varje röstande en röst. Vid lika röstetal skilje lotten.

2 §.

Till nämndeman är valbar varje inom valkretsen bosatt man, som är tjugufem år gammal och röstberättigad i kommunens allmänna angelägenheter; dock ej den, som står under förmynderskap eller annans husbondevälde eller som all sin egendom till borgenärer avträtt och icke, på sätt lag förmår, visa gitter, att han från deras krav fri är; ej den,

som är tilltalad, eller blivit under framtiden ställd eller fälld till ansvar för brott, som medför förlust av medborgerligt förtroende, eller dömd ovärdig att föra andras talan inför rätta; ej heller den, som är i Konungens eller rikets tjänst. Nämndeman väljes för sex år, dock med rätt för den valde att efter två år avgå. Flyttar nämndeman ur valkretsen eller visar eljest giltigt hinder, då må rätten honom entlediga, ändå att han ej två år tjänstgjort. Nämndeman, som berättigad är att från tjänsten avgå, skall dock tjänsten fortfarande bestrida, till dess besked till domaren inkommit, att annan vald blivit. Den, som fyllt sextio år, vare ej skyldig att i nämnd tjänstgöra. Ej heller vare någon pliktig att, sedan han ur nämnden avgått, åter inträda förr än efter sex år.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
fredagen den 27 oktober 1916.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
              VON SYDOW,
              friherre BECK-FRIIS,
              STENBERG,
              LINNÉR,
              MÖRCKE,
              VENNERSTEN,
              WESTMAN,
              BROSTRÖM.

Chefen för justitiedepartementet statsrådet Hasselrot anmälde justitiekanslerns skrivelse den 9 december 1911 angående förtydligande av stadgandena om nämndemansval ävensom riksdagens justitieombudsmans skrivelser den 22 juli 1912 och den 31 december 1915, såvitt dessa berörde samma ämne.

Därvid anförde departementschefen följande:

»Några föreskrifter om huru nämndemän skulle utses lämnades icke ursprungligen i 1734 års lag. Angående häradsnämnden förekom nämligen endast följande stadgande i 1 kap. 1 § rättegångsbalken: 'Förste domstol å landet är häradsrätt. Där dömer häradshövding, med tolv bönder, som i häradet bo, och därtill valde äro. De tolv kallas härads nämnd.'

Först genom den lydelse, paragrafen i fråga erhöll genom förordningen den 18 december 1823, meddelades bestämmelser om nämndemansval ävensom närmare föreskrifter angående villkoren för behörighet att vara nämndeman. Nu stadgades nämligen, att då ledigt rum i nämnden behövde fyllas, skulle i den eller de socknar, för vilka ledigheten inträffat, val hållas av de därstädes bosatte bönder å därtill fjorton dagar förut utlyst sockenstämma. Till nämndeman kunde endast den utses, som vore välfrejdad och tjugufem år gammal, och skulle den, som erhållit de flesta rösterna, vara såsom nämndeman ansedd. Vid valet ägde var bonde lika röst, evad han större eller mindre hemman hade.

Sedermera förordnades i nådigt brev den 12 februari 1824, att varje härad eller tingslag skulle indelas i valkretsar för utseende av nämndemän, s. k. nämndemansdistrikt, och skulle denna indelning göras av härads- eller tingsrätterna, sedan häradets eller tingslagets invånare blivit hörda. Vidare bestämdes genom nådig skrivelse den 22 juli 1825, att om vid nämndemansval två eller flera personer undfinge lika många röster, lottning borde dem emellan genast, innan valförrättningen avslutades, anställas.

Gällande bestämmelser i hithörande ämne tillkommo genom förordningen den 19 juli 1872, som gav 1 kap. 1—3 §§ rättegångsbalken den lydelse, de sedermera bibehållit. Angående nämndemansval stadgades nu följande: Då ledigt rum i nämnden skall fyllas, skall val hållas å kommunalstämma i den valkrets, för vilken ledigheten inträffat. Åro flera socknar eller socknedelar förenade till gemensam valkrets, har rätten att bestämma, å vilken sockens kommunalstämma valet skall förrättas. En var, som i kommunens allmänna angelägenheter är röstberättigad, äger rösträtt vid nämndemansval inom den valkrets, han tillhör, och har varje röstande en röst. Vid lika röstetal skiljer lotten. I fråga om behörighet att vara nämndeman gäller såsom huvudregel, att till nämndeman är valbar varje inom valkretsen bosatt man, som är tjugufem år gammal och själv äger rösträtt vid nämndemansval. Är någon missnöjd med dylikt val, skall klagan föras hos rätten.

Såsom framgår av dessa stadganden, utgå desamma från att valkrets för utseende av nämndeman utgöres av landskommun eller del därav. Hänsyn tages icke till det fall, att stad icke har egen jurisdiktion utan lyder under den häradsrätt, inom vars domvärjo staden är belägen. I 1823 års förordning talas sålunda om att valet skall hållas å sockenstämma av de inom socknen bosatta bönderna och genom 1872 års förordning gjordes icke annan ändring härutinnan än den, som erfordrades för att bringa stadgandena i överensstämmelse med 1862 års

kommunala författningar. Emellertid funnos redan vid tillkomsten av 1823 års förordning några städer, som lydde under landsrätt; detta var förhållandet med Haparanda, Borgholm och Östersund. Vad den sistnämnda staden angår, erhöll den år 1829 egen jurisdiktion, som dock snart berövades staden men som den år 1858 återfick och sedermera bibehållit. Haparanda och Borgholm lyda fortfarande under landsrätt. Samma förhållande som med dessa två städer ägde vid tillkomsten av 1872 års förordning rum jämväl med Skellefteå, som dock redan år 1879 fick egen jurisdiktion. Man finner sålunda, att vid tiden för tillkomsten av 1823 och 1872 års förordningar anledning förefunnits att lämpa stadgandena om val av nämndemän med hänsyn därtill, att även stad kan lyda under landsrätt. Att så icke skett torde otvivelaktigt hava berott på förbi-seende. — Särskild anledning gives att nu upptaga frågan om förtydligande av hithörande bestämmelser, enär under de senare åren flera fall inträffat, då samhälle beviljats stadsrättigheter utan att därmed följt rätt att hava egen jurisdiktion. Sedan Kungl. Maj:t nämligen år 1909 medgivit Tidaholms köping rätt att bliva stad, men tillika föreskrivit, att densamma skulle tillsvidare i judiciellt hänseende bibehållas under landsrätt, hava ytterligare följande städer tillkommit, vilka icke utbrutits ur vederbörande jurisdiktionsområde, nämligen Arvika, Djursholm, Eslöv, Huskvarna, Hässleholm, Nässjö och Trollhättan.

Att stadgandena om nämndemansval icke utan en ganska vittgående tolkning lämpa sig för de domsagor, vilka omfatta jämväl dylika städer, framgår bäst därav, att åtminstone hittills flera av dessa städer blivit utan representanter i häradsnämnden och att, där fråga uppkommit om stadskommuns deltagande i dessa val, det föranlett stor tveksamhet, huru bestämmelserna i sådant fall skola tillämpas. Så har i Eslöv frågan, om det tillkomme stadsfullmäktige eller allmän rådstuga att utse nämndeman, varit föremål för olika meningar och i anledning därav fann sig justitiekanslern föranlåten att i underdånig skrivelse den 9 december 1911 påpeka, att här otvivelaktigt föreläge en ofullständighet i lagstiftningen, varvid framhölls, att ordalagen i 1 kap. 1 § rättegångsbalken icke uttryckligen omfattade annat val än sådant, som förrättades å kommunalstämma, och att förordningen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse i stad saknade stadgande, motsvarande innehållet i § 35 i förordningen samma dag om kommunalstyrelse på landet, där det hette, att om val av nämndemän vore särskilt stadgat. (Motsvarande bestämmelse återfinnes numera efter de genom lag den 13 juni 1913 genomförda förändringarna uti sistnämnda förordnings § 17.)

I egenskap av justitieombudsman har jag haft anledning att i en

till Kungl. Maj:t den 22 juli 1912 avlåten skrivelse beröra även förevarande fråga. Jag yttrade därvid i huvudsak följande:

Vid den indelning av valkretsar, som kom till stånd omedelbart efter utfärdandet av nådiga brevet den 12 februari 1824 angående härads eller tingslags indelning i nämndemansdistrikt, torde åtminstone vad angår det stora flertalet av domsagor alltsedan hava förblivit. Ny indelning hade icke ens skett i fall, då viss del av en socken, utgörande egen valkrets, utbrutits och bildat egen stad fastän utan egen jurisdiktion. I dylikt fall hade staden blivit utan andel i handhavandet av rättsskipningen, som enligt lagstiftarens uppenbara mening borde tillkomma varje kommun inom en häradsrätts domvärjo. Att vederbörande häradsrätt underlåtit att förordna om ny indelning, kunde givetvis hava berott därpå, att häradsrätten oriktigt utgått från att stadens röstberättigade invånare, utan särskilt förordnande, allt fortfarande skulle deltaga i nämndemansval vid kommunalstämma i den socken, staden före utbrytningen tillhört. Å andra sidan saknades emellertid icke anledning till antagande, att underlåtenheten i fråga haft sin orsak däri, att häradsrätten med hänsyn till lagens bestämmelser ansett sig icke kunna meddela något förordnande angående rätt för stadens invånare att deltaga i nämndemansval. Dessa bestämmelser, ehuru de i sin nuvarande lydelse tillkommit på en tid, då städer, lydande under landsrätt, funnes, talade nämligen i fråga om valkretsar endast om socknar eller sockendelar. Klart torde emellertid vara, att enligt förnuftig tolkning av förevarande bestämmelser hinder icke mötte för vederbörande häradsrätt att förordna, det stad, varom nu vore fråga, skulle med närgränsande socken förenas till gemensam valkrets, och att stadens röstberättigade invånare ägde att å socknens kommunalstämma deltaga i val av nämndeman. Där- emot uppkomme tydligen avsevärda svårigheter, om man antoge, att stad skulle kunna utgöra egen valkrets för val av nämndeman eller att nämndemansval eljest skulle kunna försiggå i stad. Enligt förordningen om kommunalstyrelse i stad den 21 mars 1862 utövades i stad, där stadsfullmäktige vore tillsatta, kommunens beslutanderätt av stadsfullmäktige med undantag för två särskilt angivna frågor, i avseende å vilka beslutanderätten tillkomme allmänna rådstugan. Nämndemansval vore icke någon av dessa frågor. På grund härav och då ifrågavarande förordning, som särskilt utsade, att om val av landstingsmän vore särskilt stadgat, icke innehölle något motsvarande uttalande i avseende å val av nämndeman, måste man antaga, att lagstiftaren, om han vid förordningens redigerande haft tanke på möjligheten av nämndemansval i stad, förutsatt, att dylikt val skulle förrättas av stadsfullmäktige. Den

sålunda dragna slutsatsen stode dock i uppenbar strid med den i 1 kap. 1 § rättegångsbalken uttalade principen, att vid val av nämndeman varje röstande skulle äga en röst. Ty denna regel gällde ju icke vid val till stadsfullmäktige. Man komme följaktligen till en återvändsgränd och detta torde visa, att ej mindre författarna till förordningen den 19 juli 1872 än även kommunallagarnas författare gjort sig skyldiga till förbiseende, i det de ej haft uppmärksamheten fäst på detta spörsmål.

Vad jag i min nämnda skrivelse anfört äger fortfarande sin giltighet, om än, såsom av det följande framgår, i åtskilliga domsagor numera vidtagits ny indelning i valkretsar för utseende av nämndemän, därvid stad, som nu är i fråga, förklarats skola bilda egen valkrets.

Över justitiekanslerns skrivelse hava utlåtanden avgivits utav Svea och Göta hovrätter samt hovrätten över Skåne och Blekinge.

Svea hovrätt har därvid yttrat, att hovrätten funne stadgandet i § 8 andra stycket i förordningen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse i stad icke föranleda därtill, att val av nämndeman för stad, lydande under landsrätt, skulle försiggå i annan ordning än som följde av bestämmelserna i 1 kap. 1 § rättegångsbalken; dylikt val skulle således enligt hovrättens mening äga rum på allmän rådstuga. Därest det emellertid skulle anses vara lämpligare, att sådant val, på sätt för närvarande i vissa städer ägde rum, förrättades av stadsfullmäktige, borde för sådant ändamål erforderliga nya lagbestämmelser meddelas.

Göta hovrätt har anfört följande: På grund av de i 1 kap. 1 § rättegångsbalken givna bestämmelserna att på landet en var, som vore röstberättigad i en kommuns allmänna angelägenheter, ägde rösträtt vid nämndemansval inom den valkrets, han tillhörde, och att varje röstande vid sådant val hade en röst, funne hovrätten det vara uppenbart, att val av nämndeman för stad, som lydte under landsrätt och utgjorde eget nämndemansdistrikt, borde förrättas på allmän rådstuga och detta jämväl i det fall, att stadsfullmäktige vore för staden tillsatta. Då emellertid uttryckliga stadganden angående val av nämndeman för dylik stad saknades, och ovan anförda bestämmelser i mer än ett fall på det sätt åsidosatts, att nämndemansval förrättats av stadsfullmäktige, syntes ett tillägg till ifrågavarande lagrum, avseende sagda bestämmelsers tillämpning i stad, som lydte under landsrätt, vara erforderligt. I sammanhang med sådant tillägg torde jämväl böra antingen stadgas, att stad, som lydte under landsrätt, skulle utgöra eget nämndemansdistrikt, eller ock i förutnämnda lagrum införas särskild föreskrift rörande vals förrättande i det fall, att stad vore med socken eller sockendel förenad till gemensam valkrets; varjämte i förordningen om kommunalstyrelse i stad torde böra

i likhet med vad i förordningen om kommunalstyrelse på landet skett, införs en hänvisning till vad om val av nämndeman särskilt stadgats.

Hovrätten över Skåne och Blekinge har funnit det vara av nöden, att uttryckliga lagbestämmelser meddelades, huru vid val av nämndeman skulle förfaras i stad, som lydte under landsrätt, vare sig staden utgjorde egen valkrets eller den vore med annan socken eller sockendel till gemensam valkrets förenad.

I underdånig skrivelse den 31 december 1915 har justitieombudsmannen jämväl bragt nu förevarande fråga på tal. Innan jag redogör för innehållet i denna skrivelse, skall med stöd av den utredning, som justitieombudsmannen däri lämnat, och övriga vunna upplysningar lämnas en redogörelse för i vad mån frågan om representation i vederbörande häradsrätts nämnd varit på tal i de städer, som lyda under landsrätt.

Arvika. Staden deltagit icke i val av ledamöter i Jösse häradsrätts nämnd. År 1913 gjorde stadsfullmäktige framställning om att staden måtte få utgöra särskild valkrets vid nämndemansval i domsagan, men denna framställning avslogs av häradsrätten med i huvudsak den motivering, att det icke kunde anses lämpligt, att såväl vid syner, vilka å landsbygden förrättades av domare med nämnd, som vid vägsyner såsom förrättningsmän kunde komma att deltaga nämndemän, vilka blivt utsedda av stadskommun med intressen, väsentligt olika landskommuners. Häradshövdingen i domsagan var dock härvid av skiljaktig mening och biföll ansökningsen under förklarande, att staden uppenbarligen borde tillkomma rätt att deltaga i handhavandet av rättsskipningen inom den domstols domvärjo, dit staden i judiciellt avseende hörde.

Borgholm. Staden tillhör Ölands Norra Mots tingslag men deltagit icke i val av nämndemän. Såvitt kunnat utrönas, har icke heller fråga om stadens representation i häradsnämnden varit på tal i sammanhang med indelningen i nämndemansdistrikt.

Djursholm. Enligt av Södra Roslags häradsrätt i november 1915 företagen indelning av nämndemansdistriktet i Danderyds skeppslag skall Djursholm bilda egen valkrets samt utse två nämndemän. Stadsfullmäktige hava sedermera företagit val av en nämndeman.

Eslöv. Staden, som med 1911 års ingång inträdde i utövning av stadsrättigheter, utgjorde från början egen valkrets vid utseende av nämndeman i Rönnebergs, Onsjö och Harjagers häradsrätt. År 1911 företogo stadsfullmäktige val av nämndeman för staden, men detta val undanröjdes av häradsrätten med den motivering, att sådant val för staden lagligen icke ägt förrättas av stadsfullmäktige, och anmodade

häradsrätten i sammanhang därmed stadsstyrelsen att låta nytt val för staden förrättas i enlighet med bestämmelserna i 1 kap. 1 § rättegångsbalken. Stadsstyrelsen vidtog emellertid icke någon vidare åtgärd i saken. Sedermera har Kungl. Maj:t i beslut den 30 juli 1915 förordnat, att Eslövs stad skall från och med 1916 skiljas från Rönnebergs, Onsjö och Harjagers härads domsaga och bilda eget tingslag samt förenas med Frosta härads domsaga, vilken domsaga skall benämnas Frosta och Eslövs domsaga. Staden har numera å allmän rådstuga utsett tolv nämndemän.

Haparanda. Vid år 1873 företagen reglering av nämndemansdistrikten för Neder-Torneå tingslag bestämdes, att staden skulle utse två nämndemän. Dessa utsågos till en början av allmän rådstuga, men verkställas val numera av stadsfullmäktige.

Huskvarna och Nässjö. Dessa städer skola enligt av Tvetå, Vista och Mo häradsrätt år 1914 verkställd indelning utgöra egna valkretsar för utseende av var sin nämndeman. Något dylikt val har dock ännu icke ägt rum.

Hässleholm. Vid Västra Göinge häradsrätt har fråga icke förevarit om representation för staden i nämnden. Dock tjänstgöra sex inom staden mantalsskrivna personer i egenskap av extra nämndemän vid förfall för ordinarie ledamot i nämnden.

Tidaholm. Tidaholm valde, så länge samhället var köping, en ledamot i Vartofta och Frökinds häradsrätts nämnd å gemensam kommunalstämma med angränsande lantkommun; sedan samhället år 1910 inträtt i stadsrättigheter, har staden emellertid icke deltagit i val av nämndeman. Med anledning härav anhöll stadsstyrelsen år 1913 hos häradsrätten om beslut, att val av nämndeman för staden måtte verkställas. Häradsrätten resolverade emellertid, att framställningen för det dåvarande icke föranledde någon rättens åtgärd, och anfördes såsom skäl härför bland annat, att staden lagligen icke torde kunna utgöra ett distrikt för sig för val av nämndeman.

Trollhättan. Staden, som tillhör Flundre, Väne och Bjärke härads domsaga, har från och med år 1916 inträtt i utövning av beviljade stadsrättigheter. Trollhättans förutvarande samhälle utgjorde en del av Trollhättans socken, vilken bildat egen valkrets vid utseende av nämndeman. En omreglering av nämndemansdistrikten har numera vidtagits, varvid bestämts, att staden skall utse fem nämndemän. Något val har dock ännu icke ägt rum.

I sin förutnämnda skrivelse den 31 december 1915 anförde justitieombudsmannen bl. a. följande: Det finnes intet hållbart skäl, varför

stad under landsrätt icke skulle få vara representerad i häradsnämnden. De enda sakskäl, som anförts mot städernas rätt att utse nämndemän, vore, att städerna icke deltog i vägunderhåll och att nämndemän för stad därför lämpligen icke borde deltaga i vägsyn och lämpligen ej heller i syner, som förrättades av domare och nämnd, då stadskommunerna hade väsentligt olika intressen mot lantkommunerna. De sålunda anförda skälen förtjänade uppenbarligen icke avseende. Det låge i sakens natur, att alla kommuner, som utgjorde ett tingslag, borde äga deltaga i val av representanter i tingslagets nämnd. Att förvägra städer denna rätt syntes justitieombudsmannen innebära en ren orimlighet. Emellertid saknades för närvarande varje bestämmelse angående ordningen för val av nämndeman i stad. I skrivelse den 22 juli 1912 hade dåvarande justitieombudsmannen påpekat, att lagstiftarna vid utfärdandet av förordningarna den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse i stad och den 19 juli 1872, genom vilken sistnämnda förordning 1 kap. 1 § rättegångsbalken erhållit sin nuvarande lydelse, fullständigt förbisett detta spörsmål. Emellertid syntes frågans lösning nu, sedan antalet städer under landsrätt uppginge till icke mindre än tio, vara en angelägenhet av trängande vikt, detta allra helst som i halva antalet av nämnda städer, Huskvarna, Nässjö, Djursholm, Eslöv och Trollhättan, val av nämndemän förestode och bristen på lagbestämmelser i ämnet vållat och fortfarande vållade tvekan, huru sådant val rätteligen borde förrättas. Justitieombudsmannen ansåge förty dylika bestämmelser vara högeligen av behovet påkallade. Med hänsyn till avfattningen av 1 kap. 1 § rättegångsbalken, vilket lagrum vid bristande överensstämmande måste gälla framför den ursprungligen i administrativ väg tillkomna kommunalförfattningen för städerna, ansåge justitieombudsmannen visserligen i likhet med Göta och Svea hovrätter samt justitiekanslern, att enligt nu gällande lag nämndemansval i stad ovillkorligen borde äga rum å allmän rådstuga och att varje röstande borde äga en röst. Men å andra sidan syntes det kunna starkt ifrågasättas, huruvida icke, då nu i varje fall särskilda bestämmelser vore erforderliga angående dylika val, det borde överlämnas åt stadsfullmäktige, där sådana funnes, att företaga dessa val. Nästan alla skäl syntes tala för en sådan anordning såsom innebärande den mest rationella lösningen av frågan. Vål kunde däremot anmärkas, att viss inkonsekvens därigenom komme att föreligga vid jämförelse mellan nämndemansval i lantkommuner och dylika i stadskommuner, nämligen så tillvida, att å landet nämndeman valdes per capita, men att stadsfullmäktige, som visserligen inom sig likaledes röstade per capita, dock utsåges efter graderad röstskala enligt ovannämnda kommunal-

författning. Denna inkonsekvens torde emellertid icke vara av någon avgörande betydelse, då stadsfullmäktige enligt § 8 i sagda författning ägde förrätta jämväl andra val, dock icke val av landstingsmän. Med hänsyn till den politiska innebörden av sistnämnda slags val och jämväl av andra skäl syntes det emellertid icke befogat att i här förevarande avseende likställa nämndemansval med sådana val. Efter vägande av skälen för och emot tvekade justitieombudsmannen ej att uttala sig för nämndemansvalens förrättande av stadsfullmäktige såsom den mest praktiskt lämpliga anordningen. Att därför vidtaga någon saklig ändring av gällande bestämmelser om nämndemansvalen å landet syntes icke böra ifrågakomma.

Såsom jag framhållit uti den av mig i egenskap av justitieombudsman till Kungl. Maj:t ingivna, förut omnämnda skrift och såsom jämväl utvecklats i övriga yttranden uti förevarande ämne, äro bestämmelserna om nämndemansval så till vida otydliga, att de icke lämna klart besked, huru förfaras bör, när stad lyder under landsrätt. Ehuru, såsom påpekats, vid tillkomsten av gällande stadganden angående nämndemansval funnits städer utan egen jurisdiktion, förutsätter dock rättegångsbalkens 1 kap. 1 § endast att valkrets för utseende av nämndeman utgöres av socken eller också socknar eller sockendelar, förenade till gemensam valkrets. Man kan dock ingalunda utgå från att lagstiftarens mening varit den, att dylika städer skulle vara uteslutna från rätten att utse representanter i häradsnämnden. Häradsrättens sammansättning vilar nämligen på den principen, att domsagan (tingslaget) i sin helhet skall vara representerad i nämnden.

Det har invänts, att hinder för stads deltagande i dessa val skulle ligga däri, att av stad utsedd nämndeman icke borde biträda vid vägsyner, då stad icke deltagar i vägunderhåll, eller vid andra syner, som å landsbygden förrättas av domare med nämnd. En viss betydelse har ju denna invändning med hänsyn därtill, att man av den för stad valde nämndemannen icke alltid kan förvänta den sakkunskap, som må fordras av dylika synemän, men härvid bör påpekas, att även under nuvarande förhållanden och särskilt då domsaga inom sitt område sluter stadsliknande samhällen, samma synpunkter ofta skulle kunna göras gällande beträffande en av landskommun utsedd nämndeman. Någon avgörande betydelse för frågan om stads rätt att bliva representerad i häradsnämnden kunna dock dessa invändningar ej hava.

I praxis har man icke heller ryggat tillbaka för att göra stadsgandena i fråga tillämpliga även för stad, som icke har egen jurisdiktion. Av den lämnade redogörelsen framgår, att beträffande fem utav hithörande städer vid reglering av valkretsarna inom vederbörande domsaga föreskrivits, att de skola utgöra egna nämndemansdistrikt. Detta är förhållandet med Djursholm, Haparanda, Huskvarna, Nässjö och Trollhättan. Härtill kommer Eslöv, som efter stadsrättigheters beviljande utgjort egen valkrets för utseende av nämndeman och från 1916 års ingång bildar eget tingslag.

Behovet av förtydligande lagstadganden på förevarande område torde emellertid ligga i öppen dag. Att såsom nu är fallet åtskilliga städer under landsrätt äro uteslutna från allt deltagande i val utav ledamöter i nämnden, måste betraktas såsom ett missförhållande, vilket tarvar rättelse. Härtill kommer, att i de fall, då fråga om dylikt vals förrättande i stad uppstått, stor tveksamhet visat sig råda om sättet för valets förrättande. Föreskriften i rättegångsbalkens 1 kap. 1 §, att vid nämndemansval varje röstande äger en röst, torde närmast giva vid handen, att i stad, som utgör egen valkrets, valet bör äga rum å allmän rådstuga. Finnas stadsfullmäktige i staden, kommer emellertid ett dylikt valsätt i viss mån i strid med § 8 i förordningen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse i stad, där det stadgas, att allmän rådstugas befattnings i sådant fall inskränkes till val av stadsfullmäktige samt fråga om upphävande av beslut om inrättande av stadsfullmäktige. Därjämte är särskild hänvisning gjord till vad som gäller om val av landstingsmän. Då något motsvarande undantag i fråga om nämndemansval icke förekommer, skulle alltså enligt kommunalförordningen dylikt val verkställas av stadsfullmäktige, där sådana finnas. Så har jämväl sedan lång tid tillbaka förfarits i Haparanda ävensom nyligen i Djursholm, under det att i Eslöv nämndemän blivit utsedda å allmän rådstuga.

Ehuru det torde stå mest i överensstämmelse med rättegångsbalkens föreskrifter, att val av nämndeman förrättas å allmän rådstuga, bör emellertid, när fråga nu uppkommit om genomförande av nya bestämmelser i förevarande ämne, tagas i övervägande, huruvida det ej vore lämpligare, att stadsfullmäktige, där sådana finnas, förrättade dessa val. Olikhet komme väl därigenom att råda mellan valsättet i stad och på landet, i det att regeln, att en var röstberättigad vid dylikt val har en röst, icke bleve tillämplig i stad. Men denna olikhet i valsättet skulle fullt motsvara den olika ordning, i vilken kommunala beslut i allmänhet fattas i stads- och i landskommun. Stadsfullmäktige äga ju befogenhet att företaga alla andra val med undantag endast för val av stadsfullmäktige och

landstingsmän. Vad landstingsvalen angår må framhållas, att dessa hava en politisk karaktär, som val av nämudeman fullkomligt saknar. Stadsfullmäktige utöva sålunda i regel kommunens beslutanderätt i alla frågor — i alla städer utom Stockholm välja stadsfullmäktige bisittarna i stadsdomstolen, rådmännen —, och det kan knappast föreligga någon anledning att göra undantag beträffande nämndemansval. Det är också att förvänta, att frågan om utseende av nämndemän skall väcka mera intresse och få en omsorgsfullare behandling, om densamma är förlagd till stadsfullmäktige än om den tillhör allmän rådstuga, där personvalet lätt kan bliva beroende på en tillfällighet. Jag är således av den uppfattningen, att i stad, där stadsfullmäktige finnas, dessa också böra erhålla befogenhet att företaga val av nämndeman.

Genom nådiga brevet den 12 februari 1824 är föreskrivet, att varje härad eller tingslag skall indelas i valkretsar för utseende av nämndemän, s. k. nämndemansdistrikt, och har rätten att förordna om sådan indelning, sedan tingslagets invånare blivit hörda. Dessa valkretsar sammanfalla icke alltid med den kommunala indelningen; med hänsyn till det antal nämndemän, som skall utses, och till folkmängden i de olika kommunerna kunna, såsom i 1 kap. 1 § rättegångsbalken förutsättes, socknar eller sockendelar förenas till gemensam valkrets. Att stad sammanslagits med landskommun för utseende av gemensam nämndeman har väl icke förekommit, men jag skulle anse även en dylik anordning stå i god överensstämmelse med lagen.

Då det emellertid icke längre gäller att undersöka, vilka anordningar, som kunna vara förenliga med gällande lag, utan att meddela nya föreskrifter i ämnet, synas starka skäl tala för att stad under landsrätt alltid göres till egen valkrets för val av nämndemän. Förslaget att dessa val skola förrättas av stadsfullmäktige, där sådana finnas, förutsätter sålunda, att stad ej är förenad med annan kommun till gemensam valkrets. Men även ur andra synpunkter torde det vara lämpligast att icke låta stad välja gemensamt med landskommun. Anspråken på en nämndeman, att han skall hava god kännedom om de personliga och lokala förhållandena inom sin valkrets, kunna säkerligen lättare tillgodoses, om stad och landskommun välja var för sig. Härtill kommer, att de städer, varom fråga är, i allmänhet hava så stort invånarantal i förhållande till vederbörande tingslags hela folkmängd, att de i flertalet fall redan med hänsyn härtill böra utgöra egna valkretsar. Enligt nu fastställda distriktsindelningar bilda sålunda fem städer egna valkretsar, fränsett Eslöv, som utgör eget tingslag, nämligen Djursholm, Haparanda, Huskvarna, Nässjö och Trollhättan.»

Departementschefen uppläste därefter nedanstående tabell, utvisande folkmängden och antalet nämndemän för följande städer och tingslag:

	Antal invånare den 31 decem- ber 1915.	Antal nämnde- män i tings- laget.	Antal nämnde- män för staden.
Arvika	5,099		—
Jösse härads domsaga i övrigt	28,185	12	
	33,284		
Borgholm	1,157		—
Ölands Norra Mots tingslag i övrigt	14,184	12	
	15,341		
Djursholm	3,997		2
Södra Roslags domsaga i övrigt	47,048	36	
	51,045		
Haparanda	1,531		2
Neder-Torneå tingslag i övrigt	7,432	12	
	8,963		
Hässleholm	3,016		—
Västra Göttinge härads domsaga i övrigt	33,868	12	
	36,884		
Huskvarna	7,206		1
Nässjö	6,878		1
Tveta, Vista och Mo härads domsaga i övrigt ...	33,294	24	
	47,378		
Tidaholm	4,565		—
Vartofta och Frökinds härads domsaga i övrigt	30,477	31	
	35,042		
Trollhättan	13,985		5
Flundre, Väne och Bjärke härads domsaga i övrigt	24,246	20	
	38,231		

Vidare yttrade departementschefen:

»Såsom framgår av dessa uppgifter, kan det icke med hänsyn till ifrågavarande städers invånarantal möta några betänkligheter, att i de fall, där detta icke redan skett, föreskriva, att städerna skola utgöra egna nämndemansdistrikt. Och då det är att antaga, att de samhällen, som i en framtid kunna komma att erhålla stadsrättigheter utan egen jurisdiktion, i flertalet fall skola hava den folkmängd, att de böra vara berättigade att bilda egna valkretsar för utseende av nämndemän, synes man icke böra tveka att stadga detta såsom allmän regel.

I enlighet med nu anförda grunder har jag låtit inom justitiedepartementet utarbete förslag till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken. Enligt den föreslagna lydelsen av 1 kap. 1 § rättegångsbalken skall sålunda i stad, som lyder under landsrätt, val av nämndeman hållas av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, å allmän rådstuga, i vilket senare fall angående sättet för valets förrättande gälla motsvarande regler som å landet. Den föreslagna ändringen av 2 § i samma kapitel är av mera formell natur och innebär endast, att bestämmelsen därom, att för valbarhet till nämndeman erfordras att själv äga rösträtt vid nämndemansval, blivit med hänsyn till de fall, då dylikt val förrättas av stadsfullmäktige, utbytt mot en föreskrift, att för valbarhet kräves att vara röstberättigad i kommunens allmänna angelägenheter.

Det förändrade sättet för val av nämndeman i stad påkallar jämväl, att till § 8 i förordningen om kommunalstyrelse i stad den 21 mars 1862 göres ett tillägg, varigenom hänvisas till vad som är särskilt stadgat om val av nämndemän. Förslag till sådant tillägg torde komma att framläggas av chefen för civildepartementet. Till frågan om ändring av bestämmelserna angående indelning av härad eller tingslag i nämndemansdistrikt, vilka bestämmelser äro av administrativ natur, anhåller jag att få återkomma.»

Departementschefen uppläste härefter omförmälda förslag till *lag om ändrad lydelse av 1 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken*, av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, och hemställde, att för det ändamål, § 87 regeringsformen omförmäler, lagrådets yttrande över förslaget måtte inhämtas genom utdrag av detta protokoll.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall.

Ur protokollet:
Israel Myrberg.

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 1 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken.

Härigenom förordnas, att 1 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken skola erhålla följande ändrade lydelse:

1 §.

Underrätt å landet är häradsrätt. Där dömer häradshövding med tolv män, som därtill valda äro. De tolv kallas häradsnämnd. Då ledigt rum i nämnden fyllas skall, varde val hållet i den valkrets, för vilken ledigheten inträffat. Val förrättas på landet å kommunalstämma; och äge, där flera socknar eller socknedelar till gemensam valkrets äro förenade, rätten bestämma, å vilken sockens kommunalstämma valet förrättas skall. I stad, som lyder under landsrätt, varde val förrättat av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, å allmän rådstuga. Vid nämndemansval, som hålles å kommunalstämma eller allmän rådstuga, äge en var, som i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad är, rösträtt inom den valkrets, han tillhör; och have varje röstande en röst. Vid lika röstetal skilje lotten.

2 §.

Till nämndeman är valbar varje inom valkretsen bosatt man, som är tjugufem år gammal och röstberättigad i kommunens allmänna angelägenheter; dock ej den, som står under förmynderskap eller annans husbondevälde eller som all sin egendom till borgenärer avträtt och icke, på sätt lag förmår, visa gitter, att han från deras krav fri är; ej den,

som är tilltalad, eller blivit under framtiden ställd eller fälld till ansvar för brott, som medför förlust av medborgerligt förtroende, eller dömd ovärdig att föra andras talan inför rätta; ej heller den, som är i Konungens eller rikets tjänst. Nämndeman väljes för sex år, dock med rätt för den valde att efter två år avgå. Flyttar nämndeman ur valkretsen eller visar eljest giltigt hinder, då må rätten honom entlediga, ändå att han ej två år tjänstgjort. Nämndeman, som berättigad är att från tjänsten avgå, skall dock tjänsten fortfarande bestrida, till dess besked till domaren inkommit, att annan vald blivit. Den, som fyllt sextio år, vare ej skyldig att i nämnd tjänstgöra. Ej heller vare någon pliktig att, sedan han ur nämnden avgått, åter inträda förr, än efter sex år.

*Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd torsdagen
den 21 december 1916.*

Närvarande:

Justitieråden BERGMAN,
SJÖGREN,
Regeringsrådet PALMGREN,
Justitierådet DYBERG.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över justitiedepartementensärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 27 oktober 1916, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas över upprättat förslag till *lag om ändrad lydelse av 1 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av assessorn och fiskalen i hovrätten över Skåne och Blekinge Alvar Elis Rodhe.

Lagrådet lämnade förslaget utan anmärkning.

Ur protokollet:
Erik Ölander.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
fredagen den 26 januari 1917.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Chefen för justitiedepartementet statsrådet Hasselrot anmälde lagrådets genom utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden den 27 oktober 1916 inhämtade utlåtande över upprättat förslag till *lag om ändrad lydelse av 1 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken*.

Departementschefen hemställde, att oförmälda förslag, som av lagrådet lämnats utan anmärkning, måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle till riksdagen avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Israel Myrberg.